

Luonnon muutokset, ihminen ja Mississippi

Väitöshaastattelussa Mikko Saikku

"Ihmisen ja ympäristön suhde on muuttunut muutaman viimeisen vuosisadan aikana valtavasti, katsotaan mitä hyvänsä muuttujia. Onkin varmaa, että seuraavan vuosisadan tai parin kuluessa tulee tapahtumaan jotain mullistavaa. Mitä, se jää nähtäväksi." Näin sanoo Mikko Saikku, Yhdysvaltain ja ympäristöhistorian tutkija ja alan tuore tohtori Helsingin yliopiston Renvall-instituutista.

Ympäristöhistoria on tutkimusalana monitieteinen ja juuri siksi niin kiinnostava, sanoo Mikko Saikku, Helsingin yliopiston ensimmäinen Pohjois-Amerikan tutkimuksen oppiaineesta väitellyt tohtori. Yhdysvaltain tutkijalle ympäristöhistoriallinen lähestymistapa soveltuu myös sikäli hyvin, että monet alan tärkeimmistä tutkijoista ovat yhdysvaltalaisia.

Saikku on kuitenkin valinnut väitöskirjansa *The Evolution of a Place: Patterns of Environmental Change in the Yazoo-Mississippi Delta from the Ice Age to the New Deal* tutkimuskohteen USA:n etelävaltioista, johon ympäristöhistorioitsijoiden mielenkiinto on kiinnittynyt huomattavasti harvemmin kuin maan muihin alueisiin.

Myös professori Donald Worster (University of Kansas), joka toimi toukokuun viimeisenä päivänä pidetyssä väitöstilaisuudessa vastaväittäjänä, korosti tutkimuksen arvoa erityisesti tästä näkökulmasta. Ekologisilta olosuhteiltaan varsin erityislaatuisen seudun muutoksista saadaan tämän tutkimuksen myötä arvokasta uutta tietoa. Ihmisen ja luonnon suhdetta sekä luonnon hitaitakin muutoksia pitkällä aikavälillä tarkasteleva tutkimus liikkuu historian, ekologian ja biologian välimaastossa. (Katso myös Mikko Saikun oma englanninkielinen artikkeli väitöskirjansa aiheesta.)

Aluetutkimuksen ja ympäristöhistorian suhde

Tiettyyn, tarkasti rajattavissa olevaan paikkaan kiinnittyvä tutkimus on yksi perinteinen tapa tehdä ympäristöhistoriaa. Yazoo- ja Mississippi-jokien välinen alue Mississippin osavaltion luoteisosassa, jota paikallisessa kielenkäytössä kutsutaan deltaksi, on juuri tällainen mielekkäästi rajattavissa oleva kohdealue. Kuten Saikku itse sanoo:

- Halusin valita väitöskirjani lähtökohdaksi "pitkän keston" aluetutkimuksen. Minuun teki aikanaan suuren vaikutuksen, kun luin Richard Whiten vain muutaman saaren ympäristöhistoriaan keskittyvän teoksen *Land Use, Environment and Social Change: The Shaping of Island County, Washington* (Univ. of Washington Press: Seattle and London, 1980). Kiinnostukseni etelävaltioihin ja henkilökohtainen alueen tuntemukseni sai puolestaan minut etsimään aiheita juuri sieltä. Kohteen piti myös olla mielekäs sekä historian että biologian näkökulmasta katsottuna. Ja vaikuttihan valintaan myös se, että alue oli tutkimuksellisesti vielä varsin kartoittamaton.

- Eurooppalaisperäinen asutus levisi Yazoon-Mississippin alueella vasta melko myöhään, 1800-luvulla. "Iso hyppäys" luonnon käytössä ja muokkaamisessa tapahtui siellä toisin sanoen verraten hiljattain, mikä tarkoittaa, että lähdemateriaalia on saatavissa.

Sosiaalishistoriallisesti on kiinnostavaa, että kyseessä on periaatteessa Mississippin osavaltion kurjin kolkka, jota asuttavat lähinnä mustat. Alue on stereotyyppistä etelää blues-artisteineen ja puuvillaplantaaseineen, joiden maailmasta myös seudun suuri poika William Faulkner kirjoittaa, luonnon muuttumisen ja "sivistyksen" tulon kuvaamistakaan unohtamatta. Seutu tarjosikin tutkimukselleni hyvin monensuuntaisia etenemismahdollisuuksia.

- Siihen, että ympäristöhistoria on ollut Yhdysvalloissa tutkitumpi ala kuin Euroopassa, on varmasti vaikuttanut sikäläisessä kulttuurissa taustalla oleva frontier-ajattelu; tapa nähdä erilainen ja "koskematon" luonto haasteeksi taustaltaan eurooppalaisille ihmisille, joista muotoutuu

todella amerikkalaisia vasta tämän luontosuhteen muovaamina. Tähän liittyvät sekä luonnon valtaamisen tematiikka että toisaalta luontokohteiden arvo kansallisina monumentteina, jotka ovat suojelemisen arvoisia ylpeydenaiheita. Maailman vanhimmat kansallispuistot ovat yhdysvaltalaisia, ja amerikkalaiset ajattelevat usein, että Euroopassa voi olla antiikista ja keskiajalta peräisin olevia monumentaalirakennuksia, mutta että meilläpä onkin Grand Canyon ja Yellowstone. Oman "korkeakulttuurin" lyhyempää historiaa kompensoidaan luontosuhteen kautta, mikä on itse asiassa yhteinen ilmiö niin Yhdysvaltain, Kanadan kuin myös Suomen kesken jo 1800-luvulta alkaen.

- 1960- ja -70-luvulta lähtien ympäristöhistorian tutkimusta on USA:ssa edistänyt myös modernin ympäristöliikkeen synty. Monet alan tutkijat ovat olleet ideologisesti sitoutuneita ympäristönsuojeluun ja valinneet tutkimusaiheensa paljolti siksi, että he ovat kokeneet luonnon tilan ja muutokset merkittäviksi ja huolestuneet kehityksen suunnasta.

Pentti Linkola ja George W. Bush

Ympäristöliikkeestä puheen ollen, siteeraat teoksesi alussa Pentti Linkolaa ja kerrot alkusanoissasi, että hänen kirjoituksensa ovat olleet inspiroivaa luettavaa. Kommentoisitko tätä?

- Linkolan monet kirjoitukset ovat olleet minulle tärkeitä, koska luontoharrastajana olen joutunut huomaamaan itse samoja ilmiöitä, joista hän niin ikään luonnonystävänä kirjoittaa. Hän on parhaimmillaan myös erinomainen kynänkäyttäjä, yksi parhaista Suomessa. Linkolalla on toki omat rasitteensa, mutta korostaisin silti hänen teostensa *Toisinajattelijan päiväkirjasta* (WSOY: Helsinki, 1979) ja *Johdatus 1990-luvun ajatteluun* (WSOY: Helsinki, 1989) tärkeyttä. Viimeisten vuosisatojen kehitys osoittaa, että seuraavan sadan tai kahdensadan vuoden aikana ympäristössämme - ja sen seurauksena myös yhteiskunnissa - tulee tapahtumaan jotain mullistavaa. Mitä tämä sitten tulee olemaan, se jää nähtäväksi.

Vihreän ajattelun ja kestäväen kehityksen ideologiat, joista Linkola on tiettyssä mielessä ääriesimerkki, ovat tätä nykyä varsin suosittuja meillä Suomessa ja ylipäänsä Euroopassa. Samaan aikaan luonnonsuojelulliset kysymykset ovat herättäneet meillä myös poliittisia intohimoja. Mikä mahtaa olla tilanne Yhdysvalloissa? Ensinnäkin, onko ympäristöhistoria tutkimusalana politisoitunut Yhdysvalloissa? Ja toiseksi, mikä on mielipiteesi ympäristöliikkeen ja -ajattelun painoarvosta USA:n politiikassa tätä nykyä, ja mihin suuntaan uskot tilanteen tältä osin olevan muuttumassa?

- Puhdasotsaisimman luonnonsuojeluideologian aika on ympäristöhistoriassa jo ohi, ja nykyisin on jo varsin tavallista, että asioita voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista. Kaikki amerikkalaiset alan tutkijat eivät suinkaan ole yhtä mieltä esimerkiksi ihmisen ja ympäristön suhteesta ja tähän liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Alan akateemisissa piireissä näyttäisikin olevan niin, että suurinta roolia poliittisen korrektiuden vaatimukset näyttelevät silloin, kun käsitellään intiaanien tai muiden etnisten vähemmistöjen luontosuhdetta. Intiaanien historia on ylipäättään alana erittäin politisoitunut, ja ympäristöhistorioitsijankin voi olla hankalaa kirjoittaa esimerkiksi siitä, kuinka intiaanien toiminta on vaikuttanut tiettyjen lajien levinneisyyteen jo ennen euroamerikkalaisten saapumista. Varman faktatiedon puute vielä korostaa tutkijan vaikeuksia ottaa kantaa intiaanien vaikutukseen.

- Mitä tulee ympäristön huomioimiseen Yhdysvaltain nykypolitiikassa, kaikki tietysti tuntevat ja muistavat presidentti George W. Bushin lausunnot, joiden takana on epäilemättä myös öljyteollisuuden taloudellisia intressejä. Tilanne ei kuitenkaan näytä amerikkalaisesta näkökulmasta yhtä synkältä kuin kenties Euroopasta käsin. Bushin hallinnon alkuvaiheen tietyt ylilyönnit ovat jo vaikuttaneet vakavasti hänen suosionsa ja hallintonsa toimivuuteen. Kenties tärkein tapaus tässä mielessä oli taannoinen senaatin voimasuhteiden muutos, jossa republikaanit menettivät enemmistöasemansa. Puolueen maltilliseen siipeen kuulunut senaattori James Jeffords ei katsonut enää kuuluvansa oikeaan puolueeseen, mihin oli yhtenä syynä Bushin hallinnon ympäristöpolitiikka. Tässä valossa vaikuttaakin selvältä, että Bushinkin on pakko alkaa ottaa myös ympäristökysymykset tähänastista vakavammin, tai muuten republikaaneille tulee käymään huonosti seuraavissa vaaleissa.

- Liittovaltion hallituksen ulkopuolella tilanne on myös toisenlainen. Monet yhdysvaltalaiset ovat ympäristöasioissa hyvinkin valveutuneita ja monissa osavaltioissa otetaan ympäristönsuojelu hyvinkin tosissaan. Luonnossa liikkuminen on myös suosittu harrastus, mikä korostaa ihmisten henkilökohtaisen luontosuhteen merkitystä. On myös huomattava, että liitto- ja osavaltiolla on omistuksessaan varsin suuri osuus USA:n pinta-alasta, ja tästä alueesta suuri osa on tavalla tai toisella luonnonsuojelutarkoituksiin varattua.

- Mutta on myös niin, että amerikkalainenkin luonnonsuojelu riippuu suhdanteista. Niin kauan kuin taloudellisesti menee hyvin, luontoa suojellaan ihan mielellään, mutta taantumien sattuessa asioiden tärkeysjärjestys voi monien mielessä muuttua.

Yazoo-Mississippi Delta, intiaanikulttuurit, tehomaatalous ja blues

Takaisin nykypolitiikasta Yazoo-Mississippin alueelle: miten kommentoisit oman tutkimusalueesi ympäristöhistoriallisia päälinjoja? Kiinnostavaa olisi kuulla kommentti sekä intiaanien että myöhempien tulokkaiden vaikutuksista alueen luontoon.

- Seudulla kukoistaneiden intiaanikulttuurien kasvaneet vaihdantaverkostot sekä ilmeisen intensiivinen maatalous ja kasvaneet väestömäärät osoittavat intiaanien tuottaneen ympäristöstressiä ennen kuin eurooppalaisperäiset kulkutaudit tuhosivat heidän kulttuurinsa Hernando de Soton retkikunnan vierailtua alueella vuonna 1541. Joidenkin teorioiden mukaan intiaanikulttuurit olivatkin vaikeuksissa jo 1300-1400-luvulla, ennen kosketustaan eurooppalaisiin, mutta ongelmana tässä on se, ettei aiheesta tiedetä tarpeeksi. Syiksi ehdinkoon on arveltu monia eri tekijöitä ilmastomuutoksista liikakansoitukseen ja sodankäyntiin.

- Jos halutaan mainita jotain täsmällisempää luonnon ja intiaanien välisestä suhteesta, kuvaavan esimerkin, hieman toiselta alueelta tosin, tarjoavat sypressin levinneisyydessä tapahtuneet muutokset. Puulajin levinneisyysalueen supistuminen jo 1000-luvun ensimmäisinä vuosisatoina korreloi selvästi intiaanien maankäytön kanssa.

- Suurimmat ja peruuttamattomimmat muutokset Yazoo-Mississippin alueen luonnossa ovat kuitenkin kiistatta tapahtuneet vasta myöhemmin, eurooppalaisperäisen väestön jo otettua alueen kontrolliinsa ja opittua säätelemään patojärjestelmien avulla jokien tulvimista. Patojen ja tekojärvien ansiosta edellytyksiä seudun alkuperäisten metsätyyppien paluulle ei enää ole. Vesitalouden muutoksilla on kuitenkin saatu aikaan loistavaa maanviljelysmaata, kun toistuvat tulvat eivät enää tuhoa satoa. Puuvilla- ja soijapapuviljelmät tai meikäläisiä kirjolohikasvattamoja muistuttavat kissakalafarmit eivät silti ole välttämättä kestävää taloutta. Tehomaataloudesta johtuva pohjavesivarojen ehtyminen aiheuttaa ongelmia, kuten myös maaperän eroosio ja tehoviljelyn sivuvaikutuksena syntyneet maaperän myrkkyyjämät.

- Luonnonolosuhteiden kannalta katsottuna alue oli alunperin hyvinkin vastustuskykyinen ihmistä vastaan juuri jokakeväisten tulviensa ansiosta. Tässä mielessä seudun tilannetta voisi verrata sademetsäalueisiin, joissa valtaamisen jälkeen muutokset ovat usein pysyviä.

Ihminen on siis vaikuttanut tutkimuskohteesi luontoon, mutta entä toisinpäin? Kuinka kommentoisit vuorovaikutussuhteen toista suuntaa?

- Toki prosessi on kaksisuuntainen. Lyhyen tähtäimen hyötyä tavoitteleva tehomaaatalous on onnistunut myrkyttämään seudun maaperää niin, että seurauksena on maatyöläisten terveysongelmia ja vaikeuksia liittovaltion tukemalle "agribisnekselle", jonka palveluksessa mustat työskentelevät edelleen minimipalkalla, vaikka tilojen omistajat elävät leveästikin.

- Siihen, kuinka tällaiset vaikeudet heijastuvat ja ovat heijastuneet asukkaiden elämään, voi tutustua myös Faulknerin romaanien tai alueen musiikin kautta, kuten jo edellä kävi ilmi. Onhan Yazoo-Mississippin alue erittäin monen loistavan blues-artistin kotiseutua. Täältä ovat kotoisin muiden muassa Sonny Boy Williamson ja Charley Patton, sekä tietenkin Robert Johnson, Muddy Waters ja B.B. King.

Tunnet tutkimusalueesi kulttuuria myös aivan viime vuosikymmenten osalta. Väitöskirjasi aikarajaus kuitenkin päättyy 1930-luvulle New Deal -aikaan. Miksi näin, ja aiotko myöhemmin laajentaa tutkimustasi?

- Aikarajaukseni tärkein peruste on, että ihmisen aiheuttamien luonnonmuutosten voi sanoa saavuttaneen kulminaatiopisteensä 1930-luvulla, kun jo mainitut patojärjestelmät lopettivat vuotuiset tulvat ja maatalouden ja puunjalostusteollisuuden aiheuttama vanhojen metsien väistyminen oli ehtinyt tapahtua. Vaikka periaatteessa tutkimusperiodi kattaa tuhansien vuosien ajanjakson, keskityn lähinnä niihin viimeksi kuluneisiin vuosisatoihin, joiden aikana ympäristönmuutokset ovat olleet suurimpia.

- Lisäksi New Deal -hankkeiden tuottamaa arkistoaineistoa on myös jo valtavasti, eikä aiheen kannalta relevantin lähdemateriaalin määrä suinkaan pienene lähemmäksi nykyaikaa tultaessa. Ei olisi ollut käytännöllistä käsitellä väitöskirjassa tätä aikajaksoa, jonka sisällyttäminen tutkimukseen ei olisi kuitenkaan juuri muuttanut kokonaiskuvaa. On kuitenkin selvää, että nyt, väitöksen jälkeen, tutkimusta olisi mielenkiintoista jatkaa kohti nykypäivää, aina 2000-luvulle asti.

Yhdysvaltain tutkijana Suomessa

Sinut nimitettiin äskettäin, samoihin aikoihin väitöksesi kanssa, Pohjois-Amerikan tutkimuksen yliopistolehtoriksi Helsingin yliopiston Renvall-instituuttiin. Miten näet tulevaisuutesi toisaalta ympäristöhistorioitsijana ja toisaalta aluetutkimuksellisen opintokokonaisuuden opettajana?

- Asemaani Pohjois-Amerikan tutkimuksen opintokokonaisuudessa luonnehtisin siten, että olen nimenomaan Yhdysvaltain tutkija ja peruskoulutukseltani (FM ja FL) historioitsija. En kuitenkaan halua lokeroida itseäni tai alaani liikaa, enkä koe kovinkaan merkittäväksi sitä, että väittelin nimenomaan Pohjois-Amerikan tutkimuksesta enkä historiasta. Poikkitieteellisen tutkimusotteeni ja hyvinkin moninaisen lähdeaineistoni muistaen valinta oli kuitenkin luonteva.

- Pohjois-Amerikan tutkimushan on yliopistollisena oppiaineena Suomessa hyvin nuori, ja sen nousu on pitkälti instituutissamme professorina toimivan Markku Henrikssonin työn ansiota. Toinen professuurimmehan on vuosittain vaihtuvan, yhdysvaltalaisen ns. Bicentennial-professorin virka, jonka hoitajista monet ovat hekin jättäneet selvät jälkensä opintokokonaisuuteemme. Oman suuntautumiseni kannalta tärkeä vaikuttaja oli myös nimenomaan Bicentennial-professori, lukuvuoden 1985-86 Helsingissä opettanut Alfred W. Crosby, yksi ympäristöhistorian tunnetuimmista edustajista maailmassa. Hänen avullaan tajusin, että vanhat kouluaikaiset lempiaineeni, historian ja biologian, voi myös yhdistää yliopisto-opinnoissa ja vieläpä erityisen hyvin siten, että mukaan mahtuu myös Yhdysvallat, josta olin kiinnostunut jo vaihto-oppilaana ollessani.

- Kun mietitään Pohjois-Amerikan tutkimusta meiltä käsin, yksi hyvinkin mielenkiintoinen jatkoajatus voisi olla jonkinlainen vertaileva tutkimushanke Suomen ja Yhdysvaltojen ympäristöhistorian välillä. Kuten jo edellä on käynyt ilmi, on mielestäni selvää, että paralleleja mainittujen maiden ja kulttuurien välillä löytyy, alkaen luontosuhteen merkittävydestä kansalliselle identiteetille ja päätyen siihen, että intiaanien ja saamelaisten historiaa ja luontosuhdetta voisi myös yrittää vertailla. Eikä kiinnostavista tutkimusaiheista ole muutenkaan puutetta.

* * *

**Teksti ja kuvat:
Jouko Nurmiainen, Risto Marjomaa ja Sari
Forsström.**

ENNEN JA NYT

Historian tietosanomat